

CUVÂNT ÎNAINTE

Doar în Europa, de la un timp la altul, de la o cultură la alta, filosofia a fost definită atât de felurit, încât, după multe veacuri, întrebarea: ce este, stăruie, nu însă din nevolnicie. Este starea de grație a filosofiei de a fi interogație continuă, nu numai asupra lumii și omului ci și asupra-și.

Prima atestare, mai curând, dacă se poate spune așa, preistorică, o „înregistra” Herodot: „oaspete atenian, i-ar fi adresat Cresus, regele Lydiei lui Solon, faima înțelepciunii tale și vestea despre călătoriile ce le-ai făcut au ajuns până la noi; ni s-a spus că mereu dornic de a învăța/cerceta/ști – *hōs philosophéon* ai străbătut ținuturi întinse numai pentru a le cunoaște” (I, 30),

Mai aproape de treapta zero a semnificației, *philosophéo* avea să stea și după intrarea în limbaj a termenului cu aplicație aparte, *philosophia*, pentru dorința de a învăța, de a cunoaște.

De *philosophia* și de *philosophos* primul ar fi vorbit Pythagoras, pentru că omul poate să fie doar iubitor-de-înțelepciune, *sophos* fiind numai zeul. Cicero (*Tusc.* I, 3, 8) prelua informația de la Heraclides din Pont (cf. Diogenes LXXXX, I, 12). Nu doar atâta, i-ar fi conferit și „științificitate” transformând „filosofia referitoare la geometrie pentru a-i da configurația unei educații liberale” – *tén péri tén aútén philosophian eis skhéma paidian elekutherias* (Proclus, *In Euclid* 65, 11. Friedl.; 14, 6 a D.K.). Ar fi inaugurat, astfel, „calea unei metode nonempirice și pur intelectuale care este originea filosofiei socratice și platoniciene” (Dumont, *Les écoles presocratique*, p. 788).

Suspect de a nu fi heraclitean (cuvântul *philosophos* neapărând decât o singură dată), fr.35: „bărbați iubitori de ceea-ce-este-înțelept-*philosophous ándras* trebuie să facă observații/cercetări multe” –

póllón historas pare a fi prima atestare scripturară directă a cuvântului și, poate, cea mai definitorie pentru partea tare a îndeletnicirii filosofului și, deci, a filosofiei. Aceasta numai dacă *sophón*, înțelept, ceea-ce-este-înțelept poate fi pus în identitate, prin analogie, cu zeul, în templu, ascuns în reprezentarea sa statuară (*agalma*). Așadar, bărbații-iubitori-de- ceea-ce-este înțelept = ascuns, dacă *tó sóphon* numea ordinea de întemeiere (modernizând) raționalitatea lumii (cf. Zeller, *Die Philosophie der Griechen* I, 1, p. 2; Heidegger, *Qu`est que la metaphysique*, p. 24 și urm.). Cu acest înțeles, *sophón* pare a fi susținut de alte fragmente, ceea ce mai relativizează suspiciunea de inautenticitate: „Logos care este etern oamenii nu sunt în stare să-l înțeleagă” (1), „Logos-ul comun...” (2); „Unul, singurul înțelept – *hén tó sophón mounon* nu vrea să fie numit Zeus și totuși vrea numele lui” (32); „... Ceea ce este înțelept - *hén eirai tó sophón* caută într-un singur lucru, a ști că numai o rațiune le guvernează pe toate prin toate” – *otée kybernésnai pánta dia pánton* (41); „Dintre toți aceia căroră le-am ascultat vorbele, nici unul n-a ajuns să afle că înțelept este ceea-ce-este separat de toate” – *óti sóphon esti pánton kekhorisménon* (108); „natura se dezvăluie ascunzându-se” – *physis... kruptesthai phili* (123).

În urmare așa trebuie înțeleasă și *sophia*, contemplare a ceea ce este ascuns; iar *filo* – *sophia*, iubire de..., aplecare, reflecție asupra... „Contemplația ființei, aceasta este cea mai exactă definiție a filosofiei la greci” (Reale, *Storia della filosofia antica* I p. 465). Adică a *ceea-ce-este ascuns* prin chiar dezvăluirile sale, ca *tó éon* parmenidian și semnele sale – *semata*, nemijlocite și care, astfel, o țin strâns ca între „hotarele” ei dar și o „deschid” către noi. În sine de neștiut și de nenumit, o „prindem” în limbaj prin „semnele” sale, 30, în identificarea lui Parmenides, de întemeiere (B8. 3–49 D.K.).1

Tó éon ceea-ce-este, forma participială a verbului *eimi*, a fi, parmenidian, era și nu era numele acelui „ascuns”, de necunoscut, în sine. În alegoria călătoriei în vis a sufletului, nici chiar zeița nu-l știa.

În fr. 2 v. 2 „ascunsul” nu este numit ca subiect, ci doar că *este*: *he men hopós éstin te*. Și tot astfel ceea-ce-nu este (v. 5): „ce nu este...” – *e de ós ouk éstin*. Cu atât mai mult, ceea-ce-nu este (*meón*) nu are a fi subiect, în deosebire de *tó éon*, numai că fiind-ul deși nu este numit ca atare, este definit prin semne.

Calea convingerii (încredințării – *peithous kéleuthos*, „ce duce la adevăr” – *Aletheiei ... opédei* (v. 4) era aceea a *iubirii-de-ceea-ce-este-ascuns*. Ea, prin urmare, era în măsură să conducă mintea până în preajma „in-sinelui”, fiind drumul către, *methodos*, ca, prin „întoarcere”, lucrurile, fără de ceea-ce-este gândit, doar *tá dokoúnta*, apariții – aparențe, să poată fi instituite. Ca drum în sus și drum în jos, același, zicea Heraclit (*hódos áno kato mia kai autó*, B 60 D.K.), așa, de altminteri, fiind lumea, iubirea-de-ceea-ce-este-ascuns era tot una cu gândirea care se gândește pe sine în identificarea in sinelui, peste tot dar nicăieri ca atare și de aceea de necunoscut ci numai de gândit.

Cel puțin ca ontologie și metafizică, miezul ei, filosofia, nu este cunoaștere a lumii, aceasta revenind științelor. Urmând a gândi necontradictoriu cum drumul în jos și drumul în sus (ființa și existența, unul și multiplu) sunt una, dar în identitate și în deosebire, ea este neîntreruptă reflecție asupra a ceea ce îi este rostul, care înseamnă că, totdeodată, asupra-și. Cum este propriu minții noastre să se gândească pe sine, trecându-se adesea în condiție de subiect (lat. *subiectus*, supus, pus sub) și de *obiect* (*obiectus* – pus în față, opus), filosofia este expresia acestei „dedublări a unului”. Astfel este reflecție asupra minții dar și metodic, asupra-și. Exercițierea *meta* este imperativă, ea neavând alte mijloace de a-și verifica presuposițiile.

Cele trei teme alese: *Prima și a doua scufundare*, *Paradoxal și aporetic*, *Ontologie și metafizică* sunt de întemeiere și de organizare în ordinea sistemului formal al filosofiei în partea sa tare. O încercare de metafilosofie, de aceea, trebuie să plece de la ele și chiar, elementar, să rămână la ele.

Cum filosofia este întregul exercițiilor, dar și pe deasupra, încercarea aceasta este în temeiul și, totdeodată, cu materia filosofiei vechi grecești. De ce? *Car (s^l) est mon plaisir*, ar fi un răspuns, dar de rege. De ce, totuși? Poate mai cu seamă pentru că, asemenea, oricărui caz de limită, filosofia grecilor de început istoric și de întemeiere sistematică pare a fi mai mult decât oricare alta, de după, temporal, cea mai demonstrativă.

* * *

PRIMA ȘI A DOUA SCUFUNDARE

„Se spune că Euripide i-a dat [lui Socrate] să citească scrierea lui Heraclit și i-a cerut părerea asupra ei, iar el i-a răspuns că «Partea pe care am înțeles-o este minunată și îndrăznesc să cred că la fel e și aceea pe care n-am înțeles-o, dar e nevoie de un scufundător din Delos spre a înțelege totul» (Diog. Laert. II, 23)

Așa se va fi întâmplat sau nu, interesează prea puțin, despre Socrate spunându-se multe, fiind, din antichitatea greacă, filosoful trecut în legendă, într-atât chiar, încât i s-a și pus la îndoială existența. Ca filosof, se „juca” bănuiesc, un elev al lui Auguste Böckh, nu va fi fost personaj istoric. Numele său, mai întâi, Socrates, adică, semnifică dominația (puterea) rațiunii sănătoase: *sáos, sos, sakán*, sănătos, sigur, *kratéo*, a fi tare, a domina, *krateros*, puternic, viguros, vehement; era fiul lui Sophroniskos, de la *sáóphron*, înțelept, prudent, moderat, cu bun simț și al Phainarete-i: *phaino*, a face lumină, a scoate la iveală, a arăta, *areté*, virtute. Maieutica socratică, artă a „moșitului” virtuții, adevărului, analogic, ducea la îndeletnicirea Phainerete-i, moașă. În sfârșit, Socrate se naștea în demul Alopéke, piele de vulpe Von Willamonitz socotea ideea cam „năstrușnică”, „dă însă de gândit” (cf. J. Rehork, *Recherche fascinante. L'Archéologie moderne*, p. 122).

Eugen Dupréel nu pune la îndoială existența unui Socrate istoric, ci a socratismului. „Nu există deloc un socratism propriu zis”. Socrate filosoful „este o figură literară elaborată colectiv de Platon, Eschines, Antisthenes”. Morala „socratică” provenea de la Prodicos, iar logica de la Hippias din Elis (*Socratisme et platonisme în „Congrès des Sociétés philosophiques...”, p. 263).*

Biograficist, reconstituirea lui Socrate întâmpină dificultăți: care (și cum va fi fost), acela xenofontic, acela platonician? Dar

biograficismul ține de hermeneutica slabă, cel mult auxiliară. De aceea, în hermeneutica textului, fie el filosofic sau literar, contează cu mult mai mult ideea (filosoficitatea, literaritatea).

Poate că lui Euripide i-ar fi spus Socrate ceea ce i-ar fi spus și nu în felul în care aflase târziu Diogenes Laertios. Dar sigură este ideea, „martor” fiind Xenofon, biograficistul, iar nu Platon, acesta trecându-l pe Socrate ca filosofie, socratismul adică, în propria reconstrucție. În deosebi, făcea din „maieutica” socratică, pe seama acesteia, *metoda* de a ne conduce bine mintea (în căutarea adevărului prin trecerea de la „prima scufundare” la „a doua”).

Maieutica, bine instrumentată de Socrate îl ducea pe Aristodemos cel puțin sceptic, să descopere divinitatea. Faptul de a fi al unui lucru, oricare, de la piatră la viețuitoare, autonom, îl ajuta pe Socrate în instituirea ideii de finalitate și prin ea a aceleia de potrivire, parcă predeterminată de o minte suprafizică (supraomenească): „Nu ți se pare că acela care i-a creat pe oameni le-a dat, de la bun început, spre folosință și organele necesare să perceapă lucrurile, ochii ca să vadă, urechile ca să asculte...”, și altele asemenea, până la dovada atât de „socratic” formulată: „nici un bou cu fizicul lui, de-ar avea mintea omului... n-ar putea face ceea ce face omul”. Sau aceea care în aplicație morală, cu Antiphon Sofistul ca partener, ducea la paradoxala încheiere: „eu sunt încredințat că fericirea înseamnă să nu ai nevoie de nimic” (Xenofon, *Memorab.* I. 3, 6).

Agnostic din încredințarea că lumea este cea mai frumoasă armonie, cum ar fi spus Heraclit, pe această cale, metafizic, inducea la un în-sine, oricum ar fi acesta numit. „Aceia care își închipuie că vorbesc mai cu pricepere despre ele [taine] seamănă cu niște nebuni, așa cum se deosebesc prin părerile lor... Astfel, printre cei ce cercetează lumea, unii presupun unitatea ființei, alții, dimpotrivă, multiplicitatea nesfârșită, unii mișcarea veșnică, alții inerția absolută; și tot așa, unii că toate se nasc și pier, pe când alții că nimic nu s-a născut și nimic nu va pieri” (I, 1). Într-un fel lumea părănd unora, în